

La brigada de la mort

L'òmnibus de la mort: parada Falset, de Toni Orensanz

Ara Llibres, Barcelona, 2008.

A començaments d'any, amb motiu de l'estrena, al Teatre Fortuny, de l'espectacle *El mort*, vaig tenir ocasió de conèixer personalment Toni Orensanz, de qui s'inclouia l'excel·lent monòleg "L'homenatjat", molt ben interpretat per Gerard Martí. Mesos després, ja en plena primavera, vaig anar a Falset per presentar el darrer llibre d'Angela Jackson. Entre el públic, alguns falsetans encara profundament marcats pels fets de la darrera guerra. Hi havia també el Toni Orensanz, qui, entre altres coses, va explicar-me el projecte en què estava embolicat: la investigació al voltant d'un grup anarquista que, durant la passada guerra, havia anat fent la ruta per diferents pobles del sud de Catalunya i de l'Aragó, cometent una gran quantitat d'assassinats però amb la particularitat que, a més, donaven la cara i intentaven fer pedagogia tot explicant els motius de cada mort. El tema prometia molt i em vaig fer el propòsit de llegir el llibre tan bon punt aparegués. Amb aquest article intento donar compte d'aquest propòsit.

El llibre de Toni Orensanz no és ben bé ni una investigació històrica ni una novel·la. De la primera el separa la metodologia. De la segona diguem que li sobra veritat. El llibre no té ni gota de ficció. El gènere, doncs, al qual podríem adscriure *L'òmnibus de la mort* amb més precisió segurament és el del reportatge periodístic. Amb tot, sense cap dubte, participa de manera clara dels avantatges tant de la novel·la com de la investigació històrica.

En els temps immediatament posteriors a la sublevació de Franco, un seguit d'assassinats presumptament amb intencionalitat revolucionària, van esquitxar tota la nostra geografia. Sovint s'han atribuït aquests assassinats a grups d'incontrolats i el que es proposa demostrar, precisament, Orensanz és que, d'incontrolats, no n'eren tant com sembla, sinó que molts seguien un programa i que estaven organitzats i coordinats. Una altra cosa és que no seguissin les directrius dels poders legítims; ans al contrari, actuaven al marge de la legalitat republicana, i sovint enfrontats a ella. Toni Orensanz agafa la pista d'un d'aquests grups, conegut popularment com la Brigada de la Mort, que havia actuat al seu poble, Falset, el

setembre d'aquell any, amb un resultat de 27 morts. Fent-se assessorar d'historiadors professionals, compartint-hi recerques, utilitzant eines que són pròpies dels historiadors, com la recerca en arxius, l'autor es proposa el principal repte d'esbrinar la identitat de l'home que comanda l'escamot i que respon al nom o malnom de Fresquet. Seguint falses pistes, fent marxa enrere quan cal, insistint per altres vies, beneficiant-se a voltes de la casualitat i, sobretot, no defallint mai, la personalitat d'aquell home es va perfilant davant dels nostres ulls. El resultat és sorprenent. Conèixer com actuava un d'aquells escamots, quines eren les raons i fins i tot la psicologia del seu cabdill, ens il·lumina d'una manera poderosa sobre aquest aspecte negre d'un període més negre encara. Amb la modèstia amb què el gènere del reportatge afronta els grans temes de la història, aquest ens ofereix, a més, una lectura plena d'interès en què l'autor ha sabut dosificar les sorpreses tot aprofitant els recursos de la ficció sense ser-ho. No voldria acabar aquest article sense dir que es tracta, també, d'una obra valenta, en què l'autor ha hagut de lluitar amb fantasmes pròxims per tal d'arribar a unes conclusions que no eren les que en un principi podien esperar-se.

JOAN CAVALLÉ

Publicat al diari *El Punt* el 22 de desembre de 2008